

La gramàtica: un entrebanc, una pín-dola, una eina...?

Tot comença el dia que un alumne amb trets orientals es mira molt interessat un vídeo on una noia pregunta: «En Carles, viu en aquesta escala?», i un senyor li respon: «No, em sembla que s'està a l'escala del costat». L'oriental en qüestió aixeca la mà, molt educadament, per fer una pregunta: «Per què viu a l'escala...?», i la professora, gairebé sense deixar-lo acabar, amb l'experiència d'anys acumulada, li respon que *estar-se* i *viure*, en aquesta frase, volen dir el mateix. El noi, molt tímidament, insisteix: «Per què viu a l'escala? Que no té casa?».

I l'endemà, un altre, amb gorra de beisbol, et diu que per què els catalans *ens rentem*, però no *ens correm*... I així un enfilall de qüestions que no saps ben bé com contestar perquè mai ningú no te les havia plantejat, ni t'havia passat mai pel magí que això de la llengua —la gramàtica, el lèxic...— tinguessin uns esculls tan sorprenents i traïdors.

És a partir de l'experiència adquirida fent classes a no-catalanoparlants adults, que parlen diferents llengües i que, sovint, no tenen una llengua vehicular comuna, que hem anat recollint «curiositats» diverses, fins ara no pas d'una manera sistemàtica, sinó tal com raja. Algunes les hem intentat explicar i d'altres han quedat recollides per pensar-hi més endavant o perquè algú que hi trobi el remei ens les expliqui.

Aquest treball no és res més, doncs, que un petit mostrari de casos que formen part d'aquestes «curiositats». Són casos que han presentat reiteradament una dificultat, cosa que en un primer moment, pel fet de donar per suposat que tothom és o sap castellà, de vegades ens sorprenia, i sobre els quals, si més no, volem fer un toc d'alerta perquè pensem que cal insistir-hi i no passar-los per alt.

El criteri que hem seguit per seleccionar els casos que us presentem no és altre que el de la dificultat que hem notat que suposen per a l'alumnat. Hi ha casos que presenten dificultats perquè són estructures o expressions difícilment explicables dintre del mateix sistema de la llengua catalana; d'altres, que tenen una explicació, però que és excessivament complicada per poder-la fer entendre a aprenents principiants, i d'altres que hem constatat que resulten difícils perquè en altres llengües es resolen d'una manera molt diferent.

En intentar classificar els casos del mostrari que presentem, ens hem adonat que una classificació ben feta requeriria un estudi molt més aprofundit i extens. No obstant això, hem optat per fer una divisió en tres grans blocs: *estructures*, *gramàtica* i *lèxic i expressions*, conscients que hi ha exemples que hem posat en un bloc però que, segurament, podrien també anar en un altre.

En l'apartat de les estructures n'hem seleccionat onze, d'entre totes les que tenim recollides, de les quals algunes presenten una única dificultat i d'altres en presenten un reguitzell. Hem posat, primer, exemples de l'estructura amb l'element o elements conflictius en cursiva i després hem donat les explicacions o constatacions que ens han semblat aclaridores.

No pensem que cap de les estructures exposades tingui més importància que una altra, perquè, a l'hora de comunicar alguna cosa, el que val és poder expressar-la de manera que el qui escolta entengui allò que es vol dir, sense tenir en compte la complexitat de la frase; però sí que n'hi ha algunes que són més globals i per això ens hi hem estès més.

En l'apartat de punts gramaticals hem seleccionat alguns casos sobre l'article, els possessius, els pronoms febles, alguns interrogatius i els verbs.

Aquí, hem exposat primer el conflicte que presenten aquests elements gramaticals en alguns usos que en fem. De vegades hem donat pautes de solucions, d'altres els hem deixat únicament exposats. A continuació hem donat exemples en què es reflecteix el problema gramatical i també hem marcat els elements tractats, en negreta.

Finalment, en l'apartat de lèxic i expressions, hem recollit onze casos, entre paraules i expressions d'ús freqüent en un nivell adreçat a aprenents principiants de català. La selecció que hem fet no obeeix a cap altre criteri que no sigui la dificultat que tenen els aprenents a reconèixer els seus significats o a fer-ne un ús correcte. Hem fet la tria de la manera següent:

- paraules polisèmiques d'ús molt freqüent
- paraules que sovint es confonen de significats
- paraules sinònimes que els aprenents es resisteixen a usar
- expressions difícils d'entendre en determinats contextos

També aquí hem posat la paraula o expressió i després l'hem contextualitzada en exemples, marcant l'element conflictiu en negreta.

Aquest recull de casos, l'hem pogut fer gràcies a la nostra experiència professional, que ens ve de treballar amb aprenents adults de llengües diverses a partir d'un mètode comunicatiu que és el *Digui, digui...* No obstant això, no tots els casos seleccionats ens els han aportat els aprenents, ni tampoc el mètode. Sovint molts casos ens han sortit analitzant actes de parla, comunicativament elementals, que ens han sorprès per la complexitat gramatical que presentaven o precisament pel buit gramatical que hi ha a l'hora d'explicar-los.

Aquesta reflexió que ens hem fet, ens ha servit per veure que treballar la gramàtica en una classe de llengua, on l'èmfasi es posa en la comunicació, ha estat una feina molt útil, però sempre tenint present que no es treballa com a objectiu en ella mateixa, sinó com a eina per poder generar, de manera més rendible, les estructures que serveixen per poder expressar en català allò que els aprenents necessiten per poder comunicar-se i, en alguns casos, integrar-se en la nostra societat.

Tenim molt present que l'important és la necessitat comunicativa i que treballeu els elements gramaticals i el lèxic en funció de la seva freqüència d'ús, de la seva productivitat i segons la dificultat d'assimilació que presenten. Tots tres elements són igualment importants i per això, per exemple, entre dues estructures, una de molt complexa i una altra de més simple, la tria no es fa només pel criteri de la dificultat, sinó que hi compta igualment la productivitat que genera l'estructura i la freqüència d'ús.

Fixem-nos, per exemple, en l'objectiu de demanar i expressar opinions sobre persones d'una manera informal. Se'ns poden presentar les estructures següents:

Què et sembla en/la...

Em sembla molt interessant.

*Què en penses d'en/de la...
Penso que és molt interessant.*

*Què opines d'en/de la...
Opino que és molt interessant*

Les expressions més simples gramaticalment són les generades amb el verb *opinar*: fora pronoms, fora haver de pensar en la persona verbal... però, és la que genuïnament fem servir? No. De ben segur que tots estariem d'acord que utilitzaríem les altres dues, encara que gramaticalment són més complexes. I per això les hem de bandejar? No, altra vegada. La llengua té això, que no és ni exacta ni quadriculada i que a partir de la gramàtica podem recórrer a un ventall de possibilitats expressives, més o menys difícils, i hem d'optar per aquelles que comunicativament funcionen, si no volem fer trampes i crear un llenguatge de laboratori.

No voldríem de cap de les maneres que ningú interpretés que aquest mostrarí s'ha de presentar als aprenents i crear-los un munt de problemes que ni tan sols saben que tenen. Tampoc no voldríem que servís per interpretar la gramàtica i el treball de lèxic com a eines inquisidores, que només serveixen per descobrir errors, ans al contrari: voldríem desmitificar el concepte d'error, per atendre la globalitat expressiva de la llengua, utilitzant els màxims recursos possibles perquè l'expressió dels aprenents pugui ser més entenedora, vasta i rica.

Resumint, ens agradaria que aquest *perquè de tot plegat* servís per a aquell professor que, dedicant-se a ensenyar català a un públic lingüísticament divers, pugui saber d'avançada unes quantes qüestions que probablement un dia o altre haurà d'explicar. Si és així, el dia que li toqui explicar per què en català no *ens correm*, que, sisplau, ens ho digui ràpidament. Ens farà un gran favor.

Cada quan vas al cine? Hi vaig cada dimecres.

La periodicitat o la freqüència amb què es fa o passa alguna cosa, en català, s'expressa amb l'estructura *cada + expressió temporal*.

Em deixes un bolígraf? No en tinc cap. Dóna'm un bolígraf verd. No en tinc cap més de verd. Dóna'm un bolígraf verd. No en tinc de verds.

El sistema de pronominalització dels sintagmes nominals indeterminats en funció d'objecte directe genera estructures peculiars:

- El pronom només substitueix el nom, però no els altres elements:
No en tinc cap (l'element substituït només és *bolígraf*).
- Si el sintagma conté algun adjectiu, quan hi apareix, va precedit de la preposició *de*:
No en tinc cap més de verd.
- Si el nom del sintagma no duu determinant i va en plural, l'adjectiu, a més d'anar introduït per la preposició *de*, es posa en plural:
No tinc bolígrafs verds = No en tinc de verds.

Estructures

- (a) **Vols el bolígraf blau? Sí, dóna-me'l.**
 (b) **Dóna'm el bolígraf. Quin vols? Dóna'm el blau.**

(a) Normalment el sistema de pronominalització dels sintagmes nominals determinats en funció d'objecte directe funciona de manera que tot el sintagma —determinants, nom i adjectius— queda substituït pel pronom corresponent: *dóna-me'l* (els elements substituïts pel pronom feble són *el bolígraf blau*).

(b) Quan per la funció comunicativa convé expressar l'adjectiu del sintagma nominal determinat, el pronom feble corresponent desapareix i l'adjectiu va introduït per l'article: *dóna'm el blau* (no hi ha pronom feble).

Fa tres anys que vaig acabar la carrera.

La utilització del verb *fer* + *expressió temporal* per referir-se al temps que ha transcorregut des d'un esdeveniment concret no coincideix amb altres llengües, per als angloparlants, per exemple, presenta una dificultat considerable.

- (a) **Hi ha un lavabo per aquí a la vora? N'hi ha un al pis de sota.**
 (b) **On és el lavabo? (És) al pis de sota.**

(a) Usem *hi ha un/una...?* per demanar per un lloc determinat, sense tenir la seguretat que aquest lloc existeixi en l'entorn on s'esdevé el diàleg. Contestem la pregunta amb el mateix verb *haver-hi* per indicar-ne l'existència i ometem el verb *ser* en la localització: *n'hi ha un (que és) al pis de sota*.

(b) Usem *on és el/la...?* per demanar per un lloc determinat tenint la seguretat de l'existència d'aquest lloc, encara que qui ho demana en desconeixi la localització. Contestem la pregunta amb el mateix verb *ser*: *és al pis de sota*.

- (a) **Entrant a mà dreta hi ha el menjador.**
 (b) **El menjador és entrant a mà dreta.**

Per explicar o descriure on es troba un lloc podem fer servir els verbs *ser* i *haver-hi*.

Fem servir *hi ha* si l'ordre de la frase és: COMPLEMENT DE LLOC + VERB + SUBJECTE.

Però fem servir *és* si l'ordre de la frase és: SUBJECTE + VERB + COMPLEMENT DE LLOC.

- Que hi ha en Pere? Sí que hi és. / Sí que hi ha en Pere.(?)**
Que hi és, en Pere? Sí que hi és.

Usem *hi ha* + «*persona determinada / persones determinades*» per demanar si algú és en un lloc. Amb aquest mateix objectiu, podem formular la pregunta *Que hi és, en Pere?*

La resposta comunicativa a aquestes preguntes només pot ser *Sí que hi és*, amb la qual cosa es localitza la persona o les persones. La resposta *Sí que hi ha* no és possible, i la resposta *Sí que hi ha en Pere* no és gens usual, si no és en frases emfàtiques.

- (a) **Què ha passat? / Què ha estat això?**
(Hi ha hagut) un accident. (= ocórrer)

(b) **Què hi ha hagut avui? (= fer)**

(Hi ha hagut) Un concert.

(a) Observem que en aquest exemple preguntem amb el verb *passar*, però no podem contestar amb el mateix verb. Ho hem de fer amb el verb *haver-hi*.

(b) En aquest exemple, en canvi, la pregunta i la resposta es fan amb el mateix verb *haver-hi*.

En cap dels dos casos, però, el verb *haver-hi* denota existència. En el primer exemple s'expressa un esdeveniment que ha ocorregut i ha provocat curiositat o sorpresa; en el segon exemple es pregunta i es respon sobre manifestacions que s'han fet.

Portava uns pantalons grisos i una brusa verd pàl·lid.

Els adjectius de noms de colors, si no tenen cap modificador, concorden en flexió amb els noms: *pantalons grisos*. Si aquests adjectius presenten especificadors, la concordança amb el nom al qual qualifiquen desapareix, i passen a concordar amb la paraula *color*, que normalment queda elidida: *brusa (de color) verd pàl·lid*.

(a) **Has tancat el gas? Ja l'he tancat. / Ja ho he fet.**

(b) **Has rebut el fax? Encara no l'he rebut.**

(c) **Has fet els deures? Sí, ja els he fet.**

Has fet el que t'ha dit l'Ernest? No, encara no ho he fet.

(a) Amb verbs considerats tradicionalment d'acció voluntària, es pot contestar la pregunta de si s'ha fet o no s'ha fet alguna cosa amb el mateix verb, precedit pels pronoms febles de complement directe, o amb el ver *fer* precedit del pronom *ho*: *Ja l'he tancat. / Ja ho he fet.*

(b) Si el verb no és d'acció voluntària, la resposta només es pot fer amb el mateix verb amb què s'ha formulat la pregunta: *Ja l'he rebut.*

(c) Quan el verb *fer* apareix a la pregunta, actua com qualsevol altre verb dels anomenats tradicionalment d'acció voluntària i, per tant, la resposta es fa amb el pronom feble de complement directe corresponent: *Ja els he fet. / Ja ho he fet.*

Visc al carrer Mallorca, 448, 6è, 2a.

Aquesta estructura pot presentar problemes per diverses raons:

(a) L'ordre de la frase en donar una adreça: posem la paraula *carrer/plaça/...* davant del nom.

(b) Ometem elements referencials: *número, pis, porta*.

(c) Donem per suposats uns coneixements socioculturals que intervenen en la pràctica lingüística: suposem que els aprenents coneixen el sistema d'habitatges distribuïts en diversos pisos d'alçada i diverses portes en un mateix replà.

(d) Els números no van precedits ni de preposició ni d'article.

(e) Ús de la combinació *a + article: al/a la/...* davant de *carrer/plaça/...*

L'article

Punts gramaticals

1. L'article definit, a part del problema de gènere que pot ocasionar per a aprenents que no diferencien entre masculí i femení, pot resultar complicat per la

seva presència o absència en determinades estructures per a aprenents que en la seva primera llengua el sistema de determinació és diferent del que presenta el català, i encara més per a aquells que parlen una llengua en què ni tan sols existeix el concepte de determinació.

*Ja tinc (∅) telèfon. / Aquí no tinc **el** telèfon de la feina.*

*Menjo (∅) fruita. / Menja't **la** fruita.*

*El meu pare és (∅) arquitecte. / El meu pare és **l'**arquitecte d'aquest projecte.*

*(∅) Dimarts és el meu aniversari. / **El** dimarts (dia) 7 és el meu aniversari.*

2. L'article indefinit a vegades no fa la funció de determinant, sinó que presenta una funció intensificadora o aproximativa.

*Tinc **una** son!*

*Fa **un** vent!*

*Tenim una torreta a **uns** dos quilòmetres de Xàtiva.*

*Val **unes** mil pessetes.*

Possessius

1. L'adjectiu possessiu, normalment, va precedit de l'article definit, cosa que no passa en altres llengües.

***La meva** amiga*

(No és estrany, doncs, que una vegada après aquest ordre resulti sorprenent l'expressió *casa meva*, sense cap altre determinant.)

2. En alguns casos, els possessius també admeten determinants diferents de l'article definit, que poden col·locar-se de manera diversa segons la zona dialectal.

***Un meu** amic, **aquell** amic **meu**.*

3. En català, els possessius sempre concorden amb el substantiu al qual acompanyen, representin o no el posseïdor. Aquest comportament del possessiu en català és força sorprenent per als aprenents anglòfons.

*Coneixes **la meva** germana? I **els seus** fills?*

«Do you know *my* sister? And *her* children?»

4. Quan el possessiu té comportament pronominal, pot anar precedit o no d'article, segons si indica possessió i determinació (a) o si només indica possessió (b). En el cas (a) posem èmfasi en la identificació de l'objecte. En el cas (b) posem èmfasi en la propietat.

(a) *Aquestes claus, són **les teves**?*

(b) *Aquestes claus, són **teves**?*

Pronoms febles

1. Encara que en una frase hi hagi més d'un complement circumstancial, només se'n pot substituir un pel pronom adverbial.

*Vaig a la platja, a Lloret. **Hi** vaig (a la platja / a Lloret).*

2. El pronom *es* amb el verb amb tercera persona del singular pot marcar la impersonalitat de la frase:

***S'**hi va amb tren. / **Hi** va amb tren.*

***S'**ha de posar això en ordre. / **Ha** de posar això en ordre.*

3. Pronoms sense funció sintàctica.

Qui **hi** ha?

Quant s'**hi** està de Girona a Perpinyà?

No **hi** veu gaire.

Hi sento malament.

Sempre **se'n** va a dormir molt tard.

Aquests pronoms no fan una funció sintàctica, però són elements necessaris i sovint canvien la semàntica del verb. Potser podríem parlar del verb *haver* i *haver-hi*, o del verb *veure* i *veure-hi*, etc., com a verbs diferents des del punt de vista del seu significat.

4. El pronom *hi* sol elidir-se amb el verb venir.

Veniu al cine? Jo sí que (**hi**) vinc, vosaltres (**hi**) veniu?

Qui/què/quin (interrogatius)

1. *Qui* pregunta sobre un verb (oracions interrogatives directes i indirectes). No cal haver de diferenciar l'element entre d'altres. Sempre fa referència a una persona.

Què pregunta sobre un verb (oracions interrogatives directes i indirectes). No cal haver de diferenciar l'element entre d'altres. Sempre fa referència a una cosa.

Quin pregunta sobre un nom. Cal diferenciar un element entre d'altres, encara que sovint, i per context, s'obvii el nom. Pot fer referència a una persona o a una cosa.

Qui és aquell senyor que hi ha a la finestra?

Quin senyor? El més alt?

Què són aquella pila de papers?

Quins? Els que hi ha damunt de la taula?

2. *Quin* + nom precedit de preposició pot voler dir *on?* o *quan?*

De quin lloc véns? = **D'on** véns.

A quina hora s'acabarà? = **Quan** s'acabarà.

Per quin carrer has passat? = **Per on** has passat.

1. Una de les dificultats més grans per als aprenents principiants és que hi hagi verbs que es conjuguen sense pronom i d'altres que es conjuguen amb pronom. Aquesta dificultat s'agreuja quan aquests verbs que es conjuguen amb pronom no són ni reflexius ni recíprocs.

∅ Esmorzo a les 10. / **Em** llevo a les 10.

Es renta. / Renta'**t** les mans.

Us baralleu?

Em dic Marta.

2. Hi ha verbs que els conjuguem amb pronom i sense. L'aparició del pronom normalment modifica la semàntica del verb (a), però hi ha casos en què la significació és la mateixa (b).

(a) Sempre que **torna** de vacances **es torna** irresistible.

(b) La pel·lícula **acaba/s'acaba** a les 10.

3. El perfet perifràstic pot crear confusions pel fet que quatre de les formes auxiliars coincideixen amb el verb *anar*.

Ahir **vaig/vam/vau comprar** fruita. (passat de comprar)

Verbs

Ara **vaig/anem/aneu a comprar** fruita. (present d'anar)
Ahir **vaig/vam/vau anar a comprar** fruita. (passat d'anar)

4. En català, l'existència de tres temps simples del passat pot crear un problema en aquells aprenents la llengua d'origen dels quals utilitza unes altres estructures per expressar el mateix significat. El passat perfect i l'indefinit queden explicats dins del marc referencial de l'acció que es narra: situat en el passat en un temps acabat, o en el passat encara present. Però l'imperfect no té marc referencial i això en dificulta la utilització.

De petita **era** ben rossa, i ara **és** més aviat morena.

Quan **venia** cap aquí **he trobat** un embús.

Quan **vaig arribar** a classe, tothom **parlava** de l'examen.

Lèxic i expressions

anar

On **vas**?

Et **va** bé el vestit? Anar o no anar a la mida.

De què **va** la pel·lícula? Tractar.

On **va** el ganivet, a la dreta o a l'esquerra? Col·locar.

Com **anem**? Per interessar-se per algú.

Mira, **anar** fent. Per respondre a la pregunta anterior.

A quant **va**? Per preguntar el preu d'una cosa.

anar/anar-se'n/venir

Anar vol dir moure's cap a una direcció determinada i el lloc cap a on ens dirigim sempre acompanya el verb, o bé en forma de complement de lloc o de pronom adverbial *hi*.

Anar-se'n vol dir partir d'un lloc; cap a on partim no és l'element important. Pot elidir-se.

Per això moltes vegades els podem utilitzar indistintament, quan una frase pot voler dir moure's cap a un lloc o partir d'un lloc. Però quan només té el sentit de partir només podem fer servir *anar-se'n*.

Me'n vaig a dormir. / **Vaig** a dormir.

Me'n vaig. Adéu.

Venir s'utilitza per expressar el desplaçament que fa algú cap a un lloc on hi ha una altra persona, o per expressar el desplaçament que es fa cap a un lloc conjuntament amb una altra persona.

No **aniré** a la reunió. (No se sap si l'interlocutor hi serà o no, a la reunió.)

No **vindré** a la reunió. (Se suposa que l'interlocutor serà a la reunió.)

Me'n vaig, **véns**? No, avui no **vinc**, me'n vaig a casa. (Es parla d'un desplaçament conjuntament.)

dur = portar

Duia un vestit llarg.

fer

Què **fas**?

Quants àpats **fas**? Quantes vegades menges en un dia?

Fer una pausa. Parar.

Què **fa** la Núria? Com està...? Com es troba...?

Fer un curset. Estudiar.

Fa un metre. Amidar.

Faig d'encarregat. Treballar.

Quin horari **fan**? Des de quina hora fins a quina hora tenen obert?

Quin programa **fan**? Emetre.

Quan **fas** vacances? Tenir vacances.

M'he fet mal al peu. Lesionar.

Em fa mal el peu. Sentir dolor.

Quant **fa** que estudies anglès? Des de quan...

No hi **fa res!** Per acceptar una disculpa.

Què hi **farem**... Per expressar resignació.

Tant me **fa.** Per expressar indiferència.

Et **fa res**... ? Per demanar que algú faci alguna cosa.

l'endemà

L'endemà és el dia que segueix immediatament a aquell del qual es parla.

Dormirem a París i l'endemà continuarem cap a Londres.

Aquesta paraula ja sol resultar estranya als aprenents utilitzada en una oració de futur, però encara els hi resulta més si la fem servir en passat:

Vam dormir a París i l'endemà vam continuar cap a Londres.

l'endemà passat

L'endemà passat és el dia que segueix l'endemà. La idea de futur que té aquesta expressió, que alhora conté la paraula *passat* per expressar precisament futur, fa que resulti una expressió difícil.

L'endemà vam fer la prova oral i l'endemà passat, l'escripta.

quarts de...

Quarts de...: expressió per indicar una hora al voltant de dos quarts.

Quedem a quarts de vuit a davant del cine.

Les vuit, quarts de nou: expressió per indicar un període de temps entre les vuit i dos quarts de nou.

Va venir a les vuit, quarts de nou.

quedar/quedar-se

On queda? Queda gaire lluny? Trobar-se, ser.

Així, quan quedem? Posar-se d'acord per fer alguna cosa conjuntament.

Avui em quedo a casa. Restar, romandre en un lloc.

tirar (per)...

Tira pel carrer de més amunt.

trucar = telefonar

Com quedem? No ho sé, ja et trucaré després.

